

*Голові разової спеціалізованої вченої
ради PhD 9299
Хмельницького
національного університету
д.е.н., професору Чайковській І.І.*

РЕЦЕНЗІЯ

доктора економічних наук, професора,
завідувача кафедри економіки, аналітики, моделювання та інформаційних
технологій в бізнесі Хмельницького національного університету

Григорука Павла Михайловича

на дисертаційну роботу **Шевченка Дмитра Валерійовича**

на тему: **«Система розвитку та державного регулювання людського
капіталу в умовах трансформаційних змін»,**

подану до разової спеціалізованої вченої ради Хмельницького національного
університету на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 05 – Соціальні та поведінкові науки
за спеціальністю 051 – Економіка.

Актуальність теми дослідження та її зв'язок з напрямками науково- дослідних робіт

Обрана тема дисертації Дмитра Шевченка є надзвичайно актуальною в умовах сучасних глобалізаційних та цифрових трансформацій економіки. Людський капітал вже сьогодні визнається головним чинником розвитку національної економіки – саме він визначає можливості технологічного, економічного й соціального зростання країни

Вітчизняний людський капітал вирізняється високим рівнем освіти, творчою активністю та цифровими компетенціями населення, тому в умовах прискореної діджиталізації саме він стає драйвером інновацій та інвестицій у розвиток. Дослідження свідчать, що у період цифрової трансформації економіки

вкладення в освіту і професійний розвиток кадрів мають стратегічне значення, адже людський капітал перетворюється на рушійну силу економічного зростання

Одночасно поточна військова агресія та запроваджений воєнний стан висувають людину в центр стратегії відновлення державності. В умовах воєнного стану і глибоких структурних змін саме людський капітал визначає можливість збереження незалежності та конкурентоспроможності України. Масові переміщення населення, руйнування освітньої та соціальної інфраструктури, зміна пріоритетів у суспільстві формують нові виклики: щоб протистояти їм, країна повинна мобілізувати і розвивати власні людські ресурси. Вирішення цих завдань вимагає вдосконалення системи державного регулювання людського капіталу. Сучасні дослідження обґрунтовують необхідність підсилення ролі держави у формуванні і підтримці людського капіталу – зокрема через розвиток освіти, охорони здоров'я, соціальних програм і стимулювання кваліфікаційного зростання

Саме системне державне регулювання у цих сферах сприятиме підвищенню ефективності використання трудових ресурсів та відновленню економічного потенціалу країни. Тема дисертації Шевченка Д.В. безпосередньо пов'язана з науковими пріоритетами Хмельницького національного університету. Згідно з тематичним планом НДР ХНУ, актуальною є тематики «Соціально-економічні механізми розвитку людського капіталу в системі міжнародного маркетингового та логістичного забезпечення підприємницької діяльності в умовах трансформаційних змін» (№ 0122U002372) та «Цифрова трансформація торгівлі та діджиталізація митно-логістичного забезпечення бізнес-структур за умов диверсифікації міжнародних відносин у післявоєнній відбудові економіки України» (№ 0122U200189).

Обидві теми охоплюють ключові аспекти розвитку людського капіталу в умовах глобальних і цифрових викликів, що повністю перегукується з предметом дослідження дисертанта. Таким чином, робота Дмитра Шевченка логічно вписується у стратегічні напрямки університетських досліджень і відображає сучасні пріоритети економічної політики держави.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові положення, висновки та рекомендації, викладені у дисертаційній роботі Шевченка Д.В., відзначаються високим ступенем обґрунтованості та достовірності. Вони ґрунтуються на системному теоретичному аналізі широкого кола наукових джерел, які охоплюють напрацювання вітчизняних та зарубіжних дослідників з питань формування, розвитку та державного регулювання людського капіталу в умовах трансформаційної економіки, цифровізації та глобалізаційних змін. Автор продемонстрував глибоке знання еволюції економічних концепцій, що стосуються людського капіталу, а також критично проаналізував сучасні підходи до його оцінювання і стратегічного управління.

Емпіричну базу дослідження становлять офіційні статистичні дані Державної служби статистики України, МОЗ, Світового банку, Євростату, результати власних досліджень автора, аналітичні звіти та матеріали практичного спрямування. Особливу увагу приділено аналізу динаміки інтегрального коефіцієнта розвитку людського капіталу України за період 2019 – 2023 років, що дозволило виявити ключові проблеми та обґрунтувати напрями вдосконалення державної політики.

Дослідження базується на застосуванні широкого спектра загальнонаукових та спеціалізованих методів: історичного та логічного аналізу, індукції та дедукції, методів порівняння, абстрактно-логічного моделювання, економіко-математичних розрахунків, побудови інтегральних індикаторів, методів графічної візуалізації, а також елементів експертного оцінювання. Застосування багаторівневого аналітичного підходу та інтегрованої системи показників забезпечило високу достовірність отриманих результатів.

Результати дослідження отримали апробацію через публікацію в наукових фахових виданнях, у тому числі таких, що індексуються в міжнародних наукометричних базах даних. Основні висновки та пропозиції були представлені на численних міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях,

що свідчить про їх публічне обговорення та професійну експертизу.

Про практичну значимість і прикладну цінність дисертаційної роботи свідчить впровадження її результатів у діяльність низки установ і організацій, зокрема: Департаменту освіти і науки Хмельницької ОВА, Департаменту економічного розвитку Хмельницької ОВА, Управління ДМС України в Хмельницькій області, ГО «Вінницький Бізнес Клуб», ТОВ «БЕМБІ» тощо. Також матеріали дослідження активно використовуються у навчальному процесі Хмельницького національного університету під час викладання ряду дисциплін, зокрема: «Управління персоналом», «Економіка праці і соціально-трудові відносини», «Соціальна економіка», «Digital-економіка».

Отже, поєднання фундаментального теоретичного базису, глибокої емпіричної перевірки, широкого спектру використаних методів дослідження та результативної апробації забезпечує високий рівень обґрунтованості й достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, викладених у дисертації Шевченка Д.В.

Зміст дисертаційної роботи

Дисертація Дмитра Валерійовича Шевченка складається з анотації, вступу, трьох змістовно насичених розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 279 сторінок, з яких основний текст охоплює 229 сторінок. Робота містить 26 таблиць, 35 рисунків, 25 сторінок додатків і 146 найменувань використаних джерел. Анотація займає 15 сторінок. Такий обсяг та структура свідчать про комплексність підходу до досліджуваної проблематики.

Структура дисертації логічна та цілісна, вона узгоджується з метою та завданнями дослідження, дозволяючи чітко простежити послідовність наукового пошуку. Робота написана в академічному стилі, широко ілюстрована таблицями, графіками, схемами, що сприяє кращому розумінню результатів і підтверджує наукову глибину проведеного дослідження.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено мету та

завдання, об'єкт і предмет дослідження, сформульовано наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, окреслено зв'язок із науковими програмами, відображено особистий внесок здобувача, а також подано дані щодо апробації результатів і публікацій за темою дисертації.

У першому розділі – «Теоретико-методичні основи формування та розвитку людського капіталу в умовах трансформаційних змін» – здійснено глибокий аналіз наукових джерел щодо еволюції поняття «людський капітал», окреслено теоретичні підходи до його формування в умовах цифровізації та структурних змін. Особливу увагу приділено сучасним формам людського капіталу, зокрема нейромережевому капіталу як новому етапу його еволюції.

Другий розділ – «Оцінка стану розвитку людського капіталу в умовах трансформаційних змін» – присвячено розробці методичних підходів до вимірювання людського капіталу з урахуванням класичних і цифрових параметрів. Автором запропоновано систему інтегральних показників, яка дозволяє оцінити людський капітал за модульною структурою (класичний, цифровий, інноваційний модулі). Значне місце в розділі займає емпіричний аналіз динаміки людського капіталу України у 2019–2023 рр., що дозволяє сформулювати важливі прикладні висновки.

У третьому розділі – «Формування системи розвитку та державного регулювання людського капіталу в умовах цифрової трансформації економіки України» – запропоновано концептуальні засади системи державного регулювання людського капіталу, розроблено модель багаторівневого управління з урахуванням нейрорівня, що базується на інструментах штучного інтелекту. Автор також сформулював систему мотивації людського капіталу, адаптовану до умов цифрової економіки, і запропонував механізм оптимізації регуляторних рішень у сфері людського капіталу.

Узагальнені у висновках положення підтверджують логіку проведених досліджень та підкріплюються впровадженням результатів у діяльність низки державних, освітніх, громадських і бізнес-структур. Практична цінність отриманих результатів відображена в довідках про впровадження та

використання в освітньому процесі.

Таким чином, зміст дисертації Шевченка Д.В. відповідає високим науковим стандартам, повністю розкриває тему дослідження і демонструє високий рівень наукової зрілості здобувача.

Наукова новизна отриманих результатів

Наукові положення, висновки та рекомендації, викладені у дисертації Шевченка Д.В., сформульовані самостійно та становлять вагомий особистий внесок у розвиток економічної науки, зокрема у сфері формування системи розвитку та державного регулювання людського капіталу в умовах трансформаційних змін.

Найважливішими науковими результатами, які отримано здобувачем є наступні:

Вперше запропоновано концепцію нейромережевого капіталу як нового етапу еволюції людського капіталу, який поєднує соціальні зв'язки та когнітивні ресурси особистості з можливостями штучного інтелекту, машинного навчання та аналітичних систем, що трансформує уявлення про складові інтелектуального потенціалу в цифрову епоху.

Удосконалено інтегровану модель багаторівневого управління людським капіталом з урахуванням цифровізації, структурних змін на ринку праці та євроінтеграційних орієнтирів, яка передбачає включення додаткового нейрорівня – рівня управління на основі цифрових технологій.

Удосконалено трактування понять «людський капітал» та «розвиток людського капіталу» як багатовимірних процесів, що охоплюють не лише освіту й здоров'я, а й цифрову грамотність, інноваційність, здатність до адаптації, роботу з великими даними та взаємодію з нейромережевими системами.

Удосконалено методичні підходи до оцінювання людського капіталу, зокрема розроблено модульну систему оцінки з виокремленням класичного, цифрового та інноваційного блоків і розрахунком інтегрального показника з урахуванням вагових коефіцієнтів та нормування параметрів.

Удосконалено механізм розвитку та державного регулювання людського капіталу, що включає використання штучного інтелекту, цифрових платформ і інструментів прогнозування в управлінні розвитком трудового потенціалу, соціального забезпечення та освітньої політики.

Дістали подальшого розвитку підходи до формування системи мотивації людського капіталу, яка адаптована до умов цифрової трансформації та базується на інтеграції матеріальних і нематеріальних стимулів, цифрових інструментів персоналізації та гнучкого управління кар'єрою.

Дістали подальшого розвитку концептуальні засади цифрової економіки, що розглядається як синергетичне середовище взаємодії інноваційних технологій, людського капіталу і управлінських систем, спрямованих на формування конкурентоспроможної соціально-економічної моделі

Дістали подальшого розвитку інституційні основи державного впливу на розвиток людського капіталу, які об'єднують державні, місцеві та громадські ініціативи в єдину систему, зорієнтовану на стратегічне управління ресурсами у динамічному середовищі.

Таким чином, наукова новизна отриманих результатів дисертаційного дослідження Шевченка Дмитра підтверджує його актуальність, теоретичну глибину та практичну значущість.

Теоретичне і практичне значення результатів дисертації

Результати дисертаційної роботи Шевченка Д.В. мають вагомe теоретичне та прикладне значення. Теоретичні положення доведені до рівня конкретних методичних підходів і науково обґрунтованих рекомендацій, які можуть бути використані для формування державної політики у сфері розвитку людського капіталу, з урахуванням сучасних викликів цифровізації, глобалізації та соціально-економічної нестабільності.

Практична цінність результатів полягає у можливості їх застосування в управлінській, освітній, соціальній і регіональній політиці. Зокрема, запропонована модель багаторівневого управління людським капіталом із

включенням нейрорівня, а також удосконалені механізми державного регулювання, можуть слугувати інструментом оптимізації управлінських рішень у сфері підготовки кадрів, стимулювання інноваційної активності населення та забезпечення адаптивності трудових ресурсів до трансформаційних змін.

Практична значущість дослідження підтверджується впровадженням його результатів у діяльність низки державних і громадських організацій, зокрема:

- Департаменту освіти і науки Хмельницької обласної військової адміністрації (довідка № 5147-29/2024 від 25.12.2024);
- Департаменту економічного розвитку Хмельницької обласної військової адміністрації (довідка № 2078-6/2024 від 19.12.2024);
- Управління Державної міграційної служби України в Хмельницькій області (довідка № 6801.5/432-25 від 08.01.2025);
- ГО «Вінницький Бізнес Клуб» (довідка № 3/14 від 17.12.2024);
- ТОВ «БЕМБІ» (довідка № В-14-2 від 10.12.2024).

Крім того, положення дисертаційної роботи інтегровані в освітній процес Хмельницького національного університету та використовуються при викладанні навчальних дисциплін «Управління персоналом», «Економіка праці і соціально-трудові відносини», «Соціальна економіка», «Digital-економіка», що підтверджує їх практичну придатність для формування компетенцій майбутніх фахівців у сфері економіки.

Таким чином, дисертація має важливе значення як для розвитку наукових досліджень у сфері людського капіталу, так і для підвищення ефективності практичної реалізації державної політики у відповідній галузі.

Повнота викладення наукових і практичних результатів дисертації в опублікованих роботах

За результатами дисертаційного дослідження Шевченка Д.В.

опубліковано 13 наукових праць загальним обсягом 3,4 друкованих аркуші, з яких особисто авторів належить 2,84 друк. арк. Із них 7 наукових статей надруковано у фахових виданнях України, що входять до міжнародних наукометричних баз (Index Copernicus, Google Scholar, ESJI та інші), а також 1 статтю – у зарубіжному періодичному науковому виданні. Окремі положення роботи висвітлені у 5 тезах доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Зміст опублікованих праць охоплює ключові теоретичні положення, методичні розробки, емпіричні результати та практичні рекомендації дисертації, зокрема: концепцію нейромережевого капіталу, удосконалені механізми державного регулювання людського капіталу, методику його оцінювання в умовах цифрової трансформації, а також стратегічні підходи до розвитку людського капіталу в Україні.

Кількість, структура та зміст опублікованих матеріалів свідчать про достатню повноту викладення результатів дослідження, що відповідає чинним вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Публікації демонструють послідовність наукового пошуку та підтверджують наукову самостійність здобувача.

Відповідність тексту дисертації вимогам академічної доброчесності

Аналіз тексту дисертаційної роботи Шевченка Д.В., а також опублікованих за темою дослідження наукових праць, свідчить про дотримання автором принципів академічної доброчесності. Дисертація не містить ознак плагіату чи інших форм порушення етичних норм наукової діяльності.

У роботі належним чином оформлено посилання на використані джерела при запозиченні ідей, тверджень, наукових підходів та фактологічних матеріалів. Використання літературних джерел, аналітичної інформації, законодавчої бази та статистичних даних здійснено з дотриманням вимог чинного законодавства України про авторське право і суміжні права.

У тих випадках, коли результати дослідження були опубліковані у

співавторстві, у тексті дисертації застосовано лише ті положення, які є безпосереднім результатом особистої наукової праці здобувача, що підтверджується відповідними розмежуваннями авторського вкладу.

Таким чином, дисертаційна робота Шевченка Д.В. повністю відповідає вимогам академічної доброчесності та етичним стандартам проведення наукових досліджень.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

Наукові результати, отримані в дисертаційному дослідженні, а також їхнє практичне значення свідчать про актуальність і вагомість проведеної роботи. Водночас до окремих положень дисертації можна висловити низку дискусійних міркувань, що потребують уточнення або додаткового пояснення:

1. У роботі поняття «людський капітал» подано у широкому контексті, зокрема враховано соціальні зв'язки та цифрові компетентності. Водночас нечітко окреслено межі між параметрами, формами та процесами розвитку людського капіталу, особливо з урахуванням впливу адаптивних цифрових технологій. Необхідним є чіткіше визначення ключових компонентів поняття «людський капітал» та уточнення їх взаємозв'язку. Доцільно було б деталізувати роль цифрових компетентностей і соціальних зв'язків у механізмах розвитку людського капіталу, аби забезпечити прозорість використання цих категорій у дослідженні.

2. У роботі прослідковується не зовсім чітка відповідність між дефініціями понять «розвиток людського капіталу» і «державне регулювання», поданими у різних розділах дисертації та у секції наукової новизни. Слід чіткіше розмежувати ці категорії, оскільки розвиток людського капіталу охоплює чинники, що виходять за рамки виключно державного впливу. Доцільно було б уточнити роль державного регулювання у формуванні людського капіталу та виокремити інші рушійні сили і суб'єктів цього процесу.

3. Запропоновані методичні підходи до оцінювання людського капіталу є цінними, проте бажано було б супроводити їх порівнянням з альтернативними

методами (наприклад, факторним, ієрархічним, SWOT-аналізом). Таке доповнення дозволило б краще обґрунтувати вибір саме тих інструментів, що були використані у дослідженні, та підвищило б аналітичну насиченість роботи.

4. Стратегічна модель розвитку людського капіталу, представлена в третьому розділі, є концептуально змістовною. Разом з тим, робота виграла б від її доповнення сценарним або кількісним моделюванням ефектів реалізації у коротко- та середньостроковій перспективі. Це дозволило б конкретизувати потенціал запропонованих заходів та підсилити аргументацію їхньої доцільності.

5. Підходи до оцінювання форм людського капіталу, зокрема нейромережевої та інтелектуальної, варто було б дещо розширити в частині обґрунтування вибору відповідних показників, їхньої класифікації та методів нормалізації. Робота також виграла б від доповнення окремих таблиць (зокрема 2.15 та 3.1) детальнішими поясненнями щодо методики розрахунків та інтерпретації отриманих результатів.

Викладені зауваження не зменшують наукової та практичної цінності результатів дослідження і не впливають на загальну позитивні оцінку дисертаційної роботи, сутність і доведеність положень наукової новизни.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Шевченка Дмитра Валерійовича на тему «Система розвитку та державного регулювання людського капіталу в умовах трансформаційних змін» є завершеним результатом самостійного наукового дослідження, у якому автором отримано низку нових теоретично й методично обґрунтованих результатів. У роботі запропоновано концептуальні підходи, авторські визначення та інструментарій оцінки і регулювання людського капіталу, які суттєво доповнюють і розвивають наукові засади у сфері економіки.

Проведений аналіз змісту, структури, наукової новизни, ступеня обґрунтованості результатів, а також відповідності оформлення дисертації

встановлює, що дана робота повністю відповідає вимогам Порядку присудження наукового ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (із змінами). За результатами розгляду можна стверджувати, що її автор — Шевченко Дмитро Валерійович — заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 – Економіка, галузі знань 05 – Соціальні та поведінкові науки.

Рецензент:

д.е.н., професор, завідувач кафедри
економіки, аналітики,
моделювання та інформаційних
технологій в бізнесі Хмельницького
національного університету

Павло ГРИГОРУК

Підпис професора Павла Григорука
ЗАСВІДЧУЮ

Проректор з наукової роботи
Хмельницького національного університету

Олег СИНЮК